

VÝSTUPY Z 2. KULATÉHO STOLU STOP ZNÁSILNĚNÍ: Výměna příkladů dobré (a špatné) praxe ochrany práv obětí znásilnění

Zpracovala obecně prospěšná společnost Gender Studies

15. dubna 2010 se v Goethe Institutu v Praze konal druhý kulatý stůl v rámci projektu: **Stop znásilnění**. Kulatý stůl pořádala obecně prospěšná společnost **Gender Studies** a občanské sdružení **Persefona**. **Dovolte nám seznámit Vás s průběhem a závěry tohoto setkání mnoha odborníků a odbornic.**

Jak uvedla ve svém úvodním projevu **Klára Laurenčíková**, vrchní ředitelka sekce speciálního vzdělávání MŠMT, která kulatý stůl zaštitila: *„Znásilnění je bohužel problém, který není řešen systémově: z hlediska prevence, podpory a ochrany obětí.“* Kulatý stůl se proto primárně zaměřil na případy dobré, ale i špatné praxe – zástupci a zástupkyně klíčových institucí diskutovali, jak zajistit bezpečnou a citlivou pomoc obětem, jak odstranit mýty a stereotypy, které zkreslují závažnost tématu, jak navázat efektivní interdisciplinární spolupráci, jak zabráňovat sekundární viktimizaci ad.

Svémi příspěvky k diskusi vybídli/y:

PhDr. Ludmila Čírtková, CSc.
JUDr. Barbara Havelková
Mgr. Lukáš Sedláček
MA Sigprúður Guðmundsdóttir
Mgr. Blanka Bendová
Mgr. Hana Jandová

Ochrana práv obětí znásilnění – přístup, možnosti a rezervy veřejných institucí

První blok kulatého stolu se soustředil na ochranu práv obětí z hlediska veřejných institucí. Policejní psycholožka a soudní znalkyně, **Ludmila Čírtková**, popsala současný stav, zásadní změny a otevřené problémy z pohledu viktimologie. Ačkoli v legislativě došlo k mnohým změnám, v praxi se situace příliš nemění. Podle oficiálních statistik tak dochází k 1 - 2 znásilnění denně, podle výzkumů latence je skutečný počet znásilnění **desetinásobně vyšší**. Znásilnění tedy není okrajový problém, jak si často myslí široká i odborná veřejnost. Podle Čírtkové „výzkumy latence ukazují, že nejvíce zraňující činy zůstávají nejvíce skrývány“. Pokud si oběť může vybrat (není tedy znásilněním fyzicky ochromena na jednom místě) tak znásilnění nenahlásí. Dochází k tomu z několika důvodů: znásilněná osoba nevěří ve stíhání pachatele, případně se – v případě stíhání – bojí o svou bezpečnost. Důležité je totiž uvědomit si, že útočných znásilnění je minimum – největší část znásilnění pokrývají znásilnění vztahová, tedy taková, kdy jsou znásilněná osoba a pachatel blízké osoby (partneři, manželé – současní i bývalí, kolegové v práci atd.).

Z pohledu viktimologie přetrvávají u znásilnění zásadní trendy: již zmíněná latence (tedy nenahlášené případy znásilnění), sekundární viktimizace (sekundární viktimizace zahrnuje druhotné poškozování oběti, které je zapříčiněno necitlivým či negativním přístupem k oběti. Zdrojem sekundární viktimizace jsou reakce blízkých osob, jednání úřadů, institucí či médií s obětí znásilnění) a tzv. vulnerabilita oběti (znásilněná osoba je dlouhodobě zranitelnější). Na těchto trendech se podílejí ve významné míře i instituce, jejichž smyslem je znásilněním osobám pomáhat: u většiny lidí přetrvává názor, že znásilněná osoba za své znásilnění nese zodpovědnost. Je zapotřebí usilovat o vyšší oznamování znásilnění, ale oznámení nesmí znásilněné oběti ublížit, jak se doposud děje. Čírtková navrhla následující kroky: zařídit speciální pracoviště, systematicky školit specialisty i policie, státní zástupce, znalce atd. Dále pracovat na osvětě a změně postojů společnosti. U soudu pak je zapotřebí zohledňovat i psychickou újmu znásilněné osoby. V první řadě je tedy zapotřebí zaměřit se na současnou praxi, ale je třeba věnovat pozornost i legislativě.

Právním úpravám se ve svém příspěvku věnovala **právnička Barbara Havelková**, postgraduální studentka a vyučující Právnické fakulty Oxfordské univerzity. Popsala hlavní změny, ke kterým došlo v roce 2001 a podle kterých „bylo trestné nejen donucení k souloži (tedy spojení pohlavních orgánů), ale též k „jinému obdobnému pohlavnímu styku“, tedy orálnímu či análnímu styku“. Obětí znásilnění mohla být do té doby pouze ženy, od roku 2001 je může být kdokoli. Další úprava českého

trestního práva, od 1. 1. 2010, se od staré liší větší diferenciací násilného jednání a širším okruhem forem nátlaku, za kterých se čin považuje za závadný. Zcela nově trestní zákoník reflektuje též možné zneužití hierarchického postavení pachatele nad obětí. Problematickými zůstávají podle Havelkové následující oblasti: nový trestní zákoník neřeší problém vysoké míry podmíněných odsouzení, které vydávají české soudy, české právo je notoricky nedostatečné, co se týká ochrany obětí a specifickým problémem u případů vztahového násilí zůstává také institut trestního stíhání se souhlasem poškozeného. Na všechny tyto problémy by mělo být pamatováno při přijímání nového trestního řádu. Havelková také zdůraznila, že: „Znásilnění je akt vyjadřující systémové významy. Nejde zde tedy jen o násilí nebo o sex.“

Poslední příspěvek prvního pohledu, který přednesl psycholog a učitel psychologie na Vyšší policejní škole Ministerstva vnitra v Brně Lukáš Sedláček, se zabýval vzděláváním policistů a policistek pro práci s oběťmi znásilnění. Je nutno říci, že pozice policistů a policistek je klíčová pro minimalizaci sekundární viktimizace oběti – bohužel téma znásilnění není do výuky (na rozdíl např. od domácího násilí) pevně zařazeno, a je tedy na konkrétním vyučujícím, zda s budoucími policisty a policistkami provede nácvik, jak s obětí citlivě komunikovat a jak jí pomoci. Ačkoli znásilněné osoby spadají automaticky pod kriminální policii, která je v tomto tématu speciálně školená, oběti znásilnění se obvykle primárně setkají s běžnou, hlídkovou policií. Zkušenost s výukou, která zahrnovala modelové situace komunikace se znásilněnou osobou, odhalila časté případy sekundární viktimizace, neschopnost komunikace, stydlivost atd. Situaci komplikují: již výše zmíněná dobrovolnost zařadit práci s obětí znásilnění do výuky, nedostatek financí, který by zajistil simulaci funkčních modelových situací, bagatelizace závažnosti tématu ze strany kriminální policie.

Ochrana práv obětí znásilnění – přístup, možnosti a rezervy nevládních neziskových organizací

Druhá část kulatého stolu se věnovala zkušenostem neziskových organizací. **Sigprúður Guðmundsdóttir** z organizace Kvennaathvarf představila islandský kontext. Island je známý svou progresivitou v oblasti ochrany práv žen (kterou odráží i legislativa: např. nedávno přijatý zákon, který zakazuje striptýz), bylo tedy vidět některé podstatné změny oproti ČR. Island patří mezi země s nejvyšší mírou ohlášení případů znásilnění. Paradoxně se ovšem nejedná – jak by se mohlo jevit na první pohled – v porovnání s ČR o horší stav. Možné vysvětlení lze spatřit v: širší definici znásilnění v zákoně, procesním nastavením při hlášení případů na policii (např. policie musí evidovat všechny případy, i ty které nejsou následně definovány jako trestný čin) a celkově jsou implementovány mechanismy, které zvyšují

důvěryhodnost v právní systém. Jako klíčové prvky islandského kontextu zmínila Guðmundsdóttir silné ženské hnutí, spolupráci s policií, ale i dalšími institucemi. Oproti ČR je také hlavní rozdíl v existenci národního akčního plánu, který umožňuje systematickou a koordinovanou činnost v potírání sexuálního násilí.

Českému kontextu se věnovaly dvě další panelistky, **Blanka Bendová, zástupkyně ředitelky Oblastní charity Blansko** a **Hana Jandová**, právnička občanského sdružení Persefona. Obě představily několik kazuistik, na kterých demonstrovaly příklady dobré i špatné praxe. Blanka Bendová, která se ve svém příspěvku věnovala převážně znásilnění v oblasti prostituce, zpočátku uvedla: *„Ignorovat následky znásilnění či zneužití je snadné a pro mnohé i výhodné. Problém lze vyřešit jedině tím, že se k němu postavíme čelem, otevřeně si přiznáme skutečnosti, jež se staly a dějí, nepředstírat či nepopírat realitu, překonávat obtíže spojené s nalézáním pravdy a možností, vyrovnat se i s odmítáním nebo popíráním okolí.“* Ačkoli si většina společnosti myslí opak, že znásilnění žen prostitutek dochází – a to velice často (podle výzkumů minimálně jednou týdně). Tato skutečnost vede k velmi destruktivním důsledkům, kdy prostitutky umírají v průměru v 34 letech (pravděpodobnost zabití prostitutky na „pracovišti“ je 51x vyšší než u druhého nejnebezpečnějšího povolání žen v USA (prodej alkoholu ve specializované prodejně)). Devět z deseti prostitutek si naléhavě přeje této „práci“ zanechat a téměř polovina z nich se nejméně jednou pokusila o sebevraždu.

Z příkladů špatné praxe, které představila **Hana Jandová**, vyplynulo následující:

- Oběti, které znásilnění nahlásily, často nedostanou kontakty na jiná zařízení, která poskytují pomoc a poradenství
- Oběti nechtějí znásilnění oznámit – obavy z opakovaných výsledků, z přístupu policistů, z velmi nejistého výsledku.
- Pocit oběti, že se musí obhájit: jak v trestním řízení, tak v osobním životě. Tento pocit je často posilován přístupem okolí.
- Chybějící či obtížně dostupné právní zastupování pro oběť.
- Oběti nejsou dostatečně informovány o svých právech a povinnostech.
- Přílišná prezentace falešných obvinění, která může být jednou z příčin, proč oběti znásilnění nenahlásí
- Sexuální násilí se neřeší, pokud je součástí jiného trestného činu.
- Nedostatky ze strany gynekologů/gynekoložek v přístupu k znásilněným osobám
- Nedostatečné zajištění a terapie pachatelů

Z příspěvků i následných diskuzí vyplynula potřeba následujícího:

- Jednotné a jasné stanovisko společnosti (včetně právních úprav a postojů politiků)
- Vzdělávání, koučování, supervize + cílená individuální prevence (děti, rodiče, pedagogové, pomáhající profese)
- Národní akční plán, který bude řešit problematiku znásilnění/sexuálního násilí
- Interdisciplinární spolupráce
- Kvalitní dostupná odborná pomoc co nejdříve
- Spolupráce s médii – kampaň na podporu senzibilizace společnosti k tématu znásilnění
- Spolupráce neziskových organizací /vnímat se partnersky, dokázat předat klienty, poskytovat dostatek informací a předkládat společné projekty/

PROJEKT „STOP ZNÁSILNĚNÍ“

Celkově je znásilnění v českém kontextu věnováno velmi málo pozornosti. Výsledkem je malá podpora obětí znásilnění, zlehčování a bagatelizace dané problematiky, vytváření a udržování mýtů, které jednoznačně přispívají k dvojí viktimizaci obětí znásilnění.

Gender Studies ve spolupráci s občanským sdružením Persefona usiluje o vytvoření podpůrného projektu pro oběti znásilnění a pokusu o něj v České republice. Tento projekt se skládá ze tří hlavních oblastí:

- Přímá podpora obětí znásilnění = Analýza situace v české republice a doporučení na zlepšení přímé poradenské interdisciplinární pomoci.
- Prevence porušování práv obětí = Zpracování podpůrných expertních materiálů pro odbornou veřejnost, ovlivňování systémových mechanismů pro řešení případů znásilnění
- Zvýšení citlivosti veřejného mínění k problematice znásilnění

Gender Studies, o.p.s. je nevládní neziskovou organizací, která slouží především jako informační, konzultační a vzdělávací centrum v otázkách vztahů mužů a žen a jejich postavení ve společnosti. Cílem organizace je shromažďovat a dále zpracovávat a rozšiřovat informace související s tematikou rodů. Prostřednictvím projektů GS aktivně ovlivňuje změny týkající se rovných příležitostí v různých oblastech, jako jsou například trh práce, politická participace žen, informační technologie apod. GS také provozuje knihovnu obsahující množství publikací a materiálů k feminizmu, gender studies, právům žen a mužů atp. Zdrojem dalších informací pro vás mohou být i webové stránky www.feminismus.cz či www.genderstudies.cz či www.pulnapul.cz

Persefona o. s. je registrovaným poskytovatelem odborného sociálního poradenství obětem domácího násilí, sexuálního zneužívání a znásilnění. Rozsahem služeb pokrývá psychologickou, sociální a právní pomoc obětem uvedeného příkoří i jejich blízkým v rámci města Brna a Jihomoravského kraje. Celorepublikový dopad činnosti Persefony je ve vzdělávacích a expertních aktivitách, ve kterých se především soustředí na školení širší odborné veřejnosti a upozorňuje na bílá místa v péči o oběti domácího násilí a znásilnění. Více informací na www.persefona.cz